

İmperialist dövlətlər tərəfindən əzəli Azərbaycan torpaqlarına köçürülən ermənilərin mənəvi və hüquqi baxımdan heç bir bəraəti olmayan əməlləri XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq 1918-ci ildə özünü ən pik həddə göstərmiş. Normal insan təfəkküründən uzaq olan erməni millətçiləri var olduğu gündən nəinki regionumuza, hətta bütün dünyaya təhlükə saçıb.

Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Zaur Əliyev mart soyqırımını tarixi faktlara söykənən sübutlarla şərh edib: "Azərbaycan xalqına qarşı ermənilərin soyqırımlar törətməsinin tarixi hələ xanlıqların son dövrünə təsadüf edir. XVIII əsrin əvvəllərində I Pyotr zamanında

Ekspert qeyd edir ki, bu hadisələrin başında duran bolşeviklərin sağ əli Stepan Şaumyan idi. Əldə olan sənəd və materialların hətta öteri də olsa nəzərdən keçirilməsi belə bir nəticə çıxarmağa əsas verir ki, 1918-ci ildə Azərbaycanın şərqində (Bakı, Quba, Şamaxı, Lənkəran və s.) Bakıdakı Şaumyan hökumətinin tam razılığı və Amazasp,

qərç olmuşdu. Tam 3 gün, 3 gecə yerdən, göyden və dənizdən Bakıya bomba və qumbaralar yağmışdır. Bu qətlə Bakı ilə məhdudlaşmış, Şaumyan, Avakyan, Arakelyan, Amazasp və Lalayan - Qubaya, qərbə - Şirvana və cənuba - Muğan və Lənkəran

Erməni vəhşiliyinin təzahürü

Rusiya isti dənizlərə yiyələnmək üçün planlar hazırlamağa başladı. 1804-1812-ci illər Rusiya-İran müharibəsinin gedişində 1805-ci il mayın 14-də Qarabağ xanı İbrahim Xəlil xan Cavanşir və Rusiya imperatorluğunun nümayəndəsi P.D.Sisianovun imzaladıqları Kürekcay müqaviləsinə əsasən, Qarabağ xanlığı Rusiyanın tabeliyinə keçdi. Müharibədə Rusiyanın qələbəsi nəticəsində Naxçıvan və İrəvan xanlıqları istisna olmaqla Şimali Azərbaycan xanlıqları işğal edildi. İşğalın nəticələri 1813-cü il oktyabrın 12-də imzalanmış Gülüstan sülh müqaviləsi ilə təsdiq olundu. Daha sonra 1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsi imzalandı və Azərbaycan iki yerə bölündü. O zaman da ermənilərin bu ərazilərə köçürülməsi başlanılıb. Beləliklə, ermənilərin Qafqaza planlı köçürülməsi nəticəsində Zaqafqazıyanı "qana boyamağın" bünövrəsi qoyuldu. 1813-cü ildən Azərbaycan torpaqlarına köçən ermənilər zaman-zaman yerli azərbaycanlıları yaşadıkları dədə-baba torpaqlarından köçməsi üçün kiçik həcimli hücumlar etməyə başladılar və bu, ildən-ildə daha da böyüyərək soyqırımlarına şərait yaratdı. 1905-1906-cı illərdəki hadisələrdən nəticə çıxarmayan Azərbaycanın o zamankı ziyalıları, ictimai xadimləri və yerli əhali 1918-ci ilin 31 martında ağır formada qətləmlə üz-üzə qaldı.

Tatevos Əmirov və başqaları kimi daşnakların əli ilə törədilmiş qanlı cinayətlərə, onun qərbində (Naxçıvan, İrəvan, Zəngəzur və Qarabağ) baş vermiş vəhşiliklər eyni dəst-xətti daşıyırdı. Bu qanlı cinayətlərin bir məqsəd - "böyük Ermənistan" naminə törədildiyi və vahid mərkəzdən - Rusiyadan idarə olunduğu arxiv sənədlərindən aşkara çıxır.

S.Şaumyanın bu hadisələri ilk dəfə Tiflisdə həyata keçirmək istəyi olub, sonra isə Azərbaycanda. Lakin bu plan baş tutmadıqda, o, Bakıya gəlir. 1918-ci ilin əvvəllərində V.İ.Leninin və İ.V.Stalinin imzaladıqları 13 nömrəli dekretlə Moskva Türkiyənin 6 vilayəti hesabına Qafqazda Ermənistan hökuməti yaratmaq niyyətini güdüdü.

Bolşevik-erməni planına görə, Moskva ermənilərə istinadən Qafqazda yerləşmək istəyirdi. Eyni zamanda Şaumyan, Arakelyan, Ter-Mikaelyan, Saakyan Astraxan, Petrovsk, Krasnovodsk və İran yolu ilə cəbhədən dönmə erməni alaylarını Bakıda toplayır, onlarla ruslardan ibarət "Qızıl ordu" təşkil edirdi. Bu surətlə sırf ermənilərdən ibarət mütəşəkkil "Qızıl ordu"nun başına cəllad Avakyan keçmişdi. Məhz bu qüvvə ilə 31 Mart qırğını törədilmişdi. Bu qətləmlə 3 gün içərisində minlərlə günahsız azərbaycanlının qanı axıdılmış, mülklər, xanımlar yerlə-yeksan edilmiş, hər tərəf qana

na keçərək on minlərlə azərbaycanlıyı qılıncdan keçirmişlər. Şamaxıda Əmirov, Salyan, Muğan, Lənkəran və Astarada Lalayev vəhşiliklər edirdilər. Nəriman Nərimanov həmin günləri belə təsvir edir: "Müsəlman hətta bolşevik olsaydı, ona aman vermirdilər. Daşnaklar deyirdilər: Biz heç bir bolşevik tanımırıq, təkçə elə müsəlman olması kifayətdir".

Mart soyqırımını ilə bağlı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti tərəfindən 1919 və 1920-ci illərdə martın 31-i Milli matəm günü kimi qeyd olunmuşdur. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli Fərmanı ilə 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də uydurma erməni təbliğatının beynəlxalq səviyyədə ifşa edilməsini, həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasını ilk gündən xarici siyasət idarəsi və diaspor qarşısında mühüm vəzifələrdən biri kimi müəyyənləşdirmişdir. ABŞ-ın Nyu-York ştatının Senatı və Nyu-Cersi ştatının Baş Assambleyası 31 Mart - Azərbaycanlıların soyqırımını tanıyan qətnamələr qəbul edib. Soyqırımı cinayətinin hüquqi əsası BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş "Genosid cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiyaya ilə müəyyən olunub. Konvensiyaya

görə, soyqırımı hər hansı milli, etnik, irqi, yaxud dini qrupu tam və ya qismən məhv etmək məqsədi-

lə törədilən hərəkətlərdir. İnsanlıq əleyhinə cinayətin tərkibini təşkil edən və bu sənəddə göstərilən əməllərdən hər biri 1918-ci ilin mart hadisələri zamanı ermənilər tərəfindən azərbaycanlılara qarşı törədilib və hüquqi baxımdan soyqırımı kimi qiymətləndirilməlidir". Paris Sülh Konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri Ə.Topçubaşov ABŞ Prezidenti V.Vilsona 1919-cu il 28 may tarixli müraciətində ona digər sənədlərlə

yanışı, Fövqəladə İstintaq Komissiyasının materiallarını da təqdim etmişdi. Bundan sonra obyektiv informasiya toplamaq üçün Cənubi Qafqaza ABŞ nümayəndə heyətinin göndərilməsi məqsəduyğun sayılmışdı. Həmin ilin yayında Bakıya göndərilən general Harbord hadisələr barədə obyektiv məlumat toplamaq üçün müxtəlif şəxslərlə görüşmüşdü. Qeyd edim ki, arxiv sənədləri, soyqırımları təsdiqləyən çoxsaylı dəlil-sübutlar bu

cinayətlərə beynəlxalq hüquqi və siyasi məsuliyyətin reallaşması üçün imkanlar açıb.

Musa BAĞIRLI,
"Respublika".